

Razgovor s Jeffreyem C. Alexanderom

Razgovarao: Valerio Baćak

Diskrepancija: Na početku našeg razgovora, htio bih da odgovorite na nekoliko općenitih pitanja o suvremenoj kulturnoj sociologiji i Vašem radu unutar nje.

Prije svega, da bi odredili kontekst vašeg najrecentnijeg rada, htio bih znati koji bi bio Vaš odgovor na pitanje koje postavljaju Friedland i Mohr u svom uvodu knjizi "Matters of Culture" (Cambridge University Press, 2004): Zašto se dogodio okret kulturi u američkoj sociologiji i zašto tako nedavno?

Jeffrey C. Alexander: Ne mislim da postoji neki mračni ili turbidni metafizički ili društveni razlog. Značenje je oduvijek bilo središnja tema u znanostima o čovjeku. Neizbježno je da to pitanje treba biti središnje, a uglavnom je i bilo, protežući se od Deweya i Meada do Parsonsa. Pitanje je zašto je ono bilo odsutno od ranih 1970-ih do sredine 1990-ih? Odgovor leži u pobuni protiv parsonsijanizma. Tomu sam se problemu obratio u knjizi "Twenty Lectures: Sociological Theory since World War II" (Columbia University Press, 1987).

Diskrepancija: Zajedno s rastućim interesom za kulturnu sociologiju, čini se da je došlo i do popratnog oživljavanja kasnog Durkheima. Prošlo je sedamnaest godina otkako ste uredili zbornik "Durkheimian Sociology" u kojem ste opisali kako mnogi prominentni autori na koje je on utjecao nisu taj utjecaj eksplicitno priznavali. Koju ulogu Durkheimova "sociologija religije" igra da-

nas u društvenoj teoriji i priznaju li konačno autori njegov utjecaj na svoja djela?

Jeffrey C. Alexander: Kao što Philip Smith i ja objašnjavamo u knjizi "The Cambridge Companion to Durkheim", koja će se pojaviti za par mjeseci, došlo je do dramatičnog pomaka u tumačenju Durkheima. Kasniji rad, "religijska sociologija", sada je na čelu i u središtu. Rani i srednji, više "sociološki" i mehanicistički radovi, izgubili su dobar dio svoje zanimljivosti i utjecaja. To je najvažniji interpretacijski pomak, a odražava nove teorijske interese u sociologiji i antropologiji. Teško je reći koju ulogu kasni Durkheim igra danas. Ako filtriram taj utjecaj kroz jezik znakova, rituala i diskurza, kao što vjerujem da bismo trebali, tada je taj kasniji rad postigao prilično širok utjecaj. I, da, autori taj utjecaj priznaju, kao, na primjer, Randall Collins.

Diskrepancija: Činite se vrlo borbenim u svojoj paradigmatškoj bici da u Sjedinjenim Državama promovirate i uspostavite kulturnu sociologiju orijentiranu na značenje (Gregor McLennan opisuje tu bitku kao "napor da se uspostavi 'nova američka kulturna sociologija' kao vodeća marka na kulturno-teorijskoj tržnici"). Koliko je uspješan Vaš projekt bio dosada i gdje se, po Vašem mišljenju, taj uspjeh najznačajnije manifestirao? Povrh toga, što vidite kao glavne prepreke u postizanju cilja da pružite legitimitet "strogom programu" u kulturnoj sociologiji kao području? Za promatrača izvana to se čini kao vrlo zahtjevan pothvat, posebice

kada ste sučeljeni s dosad dominantnim pristupom “proizvodnje kulture”.

Jeffrey C. Alexander: Ne mogu reći da li je bilo uspješno ili ne – moje nastojanje da stvorim alternativu proizvodnji kulture. Ako pogledate ediciju koju sam uređivao kod izdavača Cambridge, *Cultural Social Studies*, vidjet ćete skoro pedeset knjiga od kojih niti jedna nije orijentirana na proizvodnju. Ta je edicija imala popriličan utjecaj na američku sociologiju i pomogla je pomak prema više strogo programskom pristupu. Američka sociologija, poput britanske i francuske, vrlo je orijentirana prema redukciji kada se radi o kulturi/ideologiji – prema onome što sam zvao “blago programskim” pristupima. Postoje očigledni razlozi za to u sociologijskoj koncepciji same sebe. To je nastojanje da se sociologija učini prirodnom znanošću.

Diskrepancija: Bilo bi zanimljivo znati na koje su načine povezani Vaš “pomak iznad funkcionalizma” u općoj društvenoj teoriji i pomak prema strogom programu u kulturnoj teoriji. Isto tako, postoji li zajednička crta u Vašem teoretiziranju od knjige “Teorijska logika u sociologiji” (*Theoretical Logic in Sociology*, 4 sveska, University of California Press, 1982/83.) sve do Vašeg trenutnog rada u kulturnoj sociologiji?

Jeffrey C. Alexander: Osnovna je teza u knjigama “Theoretical Logic in Sociology” bila da je kultura ili značenje – ono što sam zvao ne-racionalni ili normativni pristup djelovanju i kolektivni pristup poretku – analitička dimenzija svake kategorije i kolektiviteta. Sve ostalo bi vodilo redukciji i eliminaciji voluntarizma. Tada sam, međutim, imao samo oruđa klasičnih i modernih tradicija da realiziram tu ambiciju. Od onda sam našao veći broj različitih oruđa što je rezultiralo udaljavanjem od neofunk-

cionalizma. O tome raspravljam u zaključku svoje knjige “Neofunctionalism and After” (Blackwell, 1998.).

Diskrepancija: Beryl Langer piše da je alexanderovskoj kulturnoj sociologiji, da bi bila stavljena u pogon, potreban alexanderovski ekvivalent birminghamske škole – višestruki istraživački timovi i projekti. Te, on nastavlja, “Alexanderovo uspostavljanje Centra za kulturnu sociologiju na Yaleu stoga ima važnost kao dio strategije izgradnje institucije – što je esencijalno ako se kulturna sociologija želi pomaknuti s margina u *mainstream*”. Možete li opisati rad Centra na Yaleu i biste li se složili da je takva institucija potrebna da bi kulturna sociologija zaista napravila “pomak s margina u *mainstream*”. Radite li svjesno, doista, na njenoj izgradnji?

Jeffrey C. Alexander: Prvo, teško da je strogi program na marginama američke sociologije. Generacije mlađe od mene sve su više naklonjene njegovim osnovnim idejama. Ali, slažem se s Berylom Langerom da utjecaj nije samo intelektualan. On ovisi i o institucionalnoj moći. Sustav poput francuskog daje pojedincima i istraživačkim timovima pristup ogromnim resursima i to objašnjava jedan dio utjecaja, npr. Bourdieua. S druge strane, ne bih rekao da je Birmingham imao materijalne resurse, već, puno više, karizmatski autoritet. Centar za kulturnu sociologiju (CCS) je svakako pokušaj da se osigura institucionalni dom i naša “Inauguralna konferencija” s trideset i pet pozvanih izlaganja te desecima postdiplomanata sugerira da smo bili relativno uspješni. Ipak, niti jedno američko sveučilište neće nikada osigurati profesorska mjesta, istraživačku potporu i financijske fondove za postdiplomante za jedan teorijski program koje neki kontinentalni sustavi mogu pružiti.

Diskrepancija: Zamolio bih vas da u nastavku raspravite neka aktualna pitanja koja se čine relevantnima u suvremenoj političkoj areni.

Samuel Huntington je sasvim nedavno pokušao razgraničiti američki nacionalni identitet. U knjizi "Who Are We", on zauzima stav prema identitetu koji ga ukorjenjuje u "dobrim starim danima" kada je anglo-protestantska kultura utjelovljena u doktrini naseljenika koji su uspostavili Ameriku (engleski jezik, kršćanstvo, engleski koncepti vladavine prava, protestantske vrijednosti individualizma, radna etika i uvjerenje da ljudi imaju sposobnost i dužnost pokušati stvoriti raj na zemlji) suvereno vladala. Mnogi vjeruju da je njegova knjiga prirodna reakcija na krizu identiteta s kojom se Sjedinjene Države navodno sučeljavaju usred rastućeg utjecaja ideje multikulturalizma i rata protiv terorizma. Kakvo je Vaše shvaćanje suvremenog američkog identiteta spram Huntingtonovog; kroz koje su transformacije kulturnog koda prošli narativi američkog identiteta nakon 11.9.?

Jeffrey C. Alexander: Huntington je uveliko promašio bit. Tužno je da je njegov osobni "okret prema kulturi" bio u tako velikoj mjeri pogrešno informiran u teorijskim terminima. Huntington radi sa skoro primitivnim, svakako staromodnim pogledom na civilizacije kao primordijalne kulturne jedinice. On nije svjestan lingvističkih diskurzivnih sklopova (lingvistički preokret iniciran od strane Saussurea i nastavljen tako briljantno od strane Derridaa i drugih) niti je, čini se, ikada apsorbirao weberovsku lekciju da je većina "civilizacija aksijalnog doba" interno heteronomna, ispunjena sektama, neslaganjima i tako dalje.

Ne znam je li Huntingtonova posljednja knjiga odraz jedanaestog rujna, ali moramo shvatiti da su isti primordijalni argument protiv multikulturalizma (ili čak onog

što zovemo "hype-nacija" (*hypenation*)) prodorno koristili u SAD-u već od 1970-ih, ne samo konzervativci, već i relativno liberalne figure kao što su Arthur Schlesinger Jr. i Nathan Glazer.

Sva složena i pluralna društva kontinuirano se kreću naprijed - nazad, možda poput klatna ako se misli o tome na nedeterministički način, kao što je Albert Hirschman sugerirao u svojoj knjizi "Shifting Involvements". Zbog jedanaestog rujna, SAD je bio nagnut malenim i rastućim pomicanjem – upravo dovoljno da bi se izabrao konzervativni republikanski predsjednik i kongres – u desno. To nije ni fundamentalan ni trajni pomak.

Diskrepancija: U svom autobiografskom eseju "Sixties and Me" pišete: "Šezdesete su me učinile društvenim teoretičarom. One su stvorile prostor, ne samo da se svijet iznova napravi, već da ga se nanovo promišlja i da se misli o njegovom promišljanju". Želio bih upotrijebiti ove Vaše opaske da Vas pitam koji su utjecaj burne devedesete imale na Vas i Vaš rad, posebice s obzirom na pad komunizma?

Jeffrey C. Alexander: Pad komunizma je do mene snažno došao u svibnju 1989. kada sam mjesec dana predavao u Kini, taman prije Tiananmena. Kad sam se vratio, uronio sam u rasprave o civilnom društvu koje su upravo izranjale kao odgovor na tranziciju. To je očigledno imalo vrlo značajan utjecaj na velik dio mog teorijskog i empirijskog rada od tog vremena. Dalo mi je novi fokus na demokratska društva.

Diskrepancija: Preko oceana, najvitalnija tema dana političkih i teorijskih rasprava je formacija Europske unije (EU). S obzirom da funkcionira na temelju formalne inkluzije i ekskluzije, na distinkciji između unutra i vani, taj se proces njene konstitucije može dovesti u vezu s onim koji Vi raspravljate

u Vašim radovima o američkom civilnom društvu. Smatrate li da je moguće da se model binarnih opozicija i durkheimovska distinkcija između svetog i profanog primijeni na interpretaciju formacije EU?

Jeffrey C. Alexander: Da, upravo tako. Ja, zapravo, radim neka istraživanja na tu temu. Obećavajuća stvar oko EU je, naravno, njeno kretanje prema ograničenom, ali historijski besprimjernom trans-nacionalizmu. Zabrinjavajuća je stvar to što ono ostaje “ograničeno” i što je njen univerzalizam, kao inače, pričvršćen partikularizmu. U tom slučaju, razborito je postaviti pitanje tko mora biti osuđen za drugost, za anti-civilnost da bi se stvorila civilna sfera Europe? Postoji nekoliko odgovora na to pitanje, ali čini se da se oni nalaze u rasponu od SAD-a, preko imigranata i Islama do istočnih krajeva same EU.

Diskrepancija: Nadalje, da se nastavim na svoje prethodno pitanje, je li *zla* Europa (primjerice, Balkan i Turska) potrebna da bi mogli imati *dobru* Europu (primjerice, Zapadna Europa) i koje bi mogle biti posljedice te distinkcije? Ovo se pitanje odnosi na durkheimovski argument iz Vašeg eseja o sociologiji zla da je “zlo proizvedeno (...) ne samo da bi očuvalo dominaciju i moć, kao što bi Marx i Foucault tvrdili, već da bi očuvalo mogućnost donošenja pozitivnih vrednovanja”.

Jeffrey C. Alexander: Nadovezujući se na prethodni odgovor, rekao bih da problem dolazi od toga je li Europa civilna kategorija i stoga demokratska, ili je ona također, možda čak i više, geografski i stoga primordijalni entitet. Nemoguće je izbjeći zaključak da je ona oboje. Anticivilne konstrukcije su uvijek vitalne za uspostavljanje civilnosti, ali one ne trebaju, u principu, biti smještene u određena mjesta i kolektivitete. Na nesreću, međutim, uglavnom jesu. To nije rezultat

moći ili klase *per se*, već zatvaranja i kulturnog proizvođenja značenja.

Diskrepancija: Htio bih na koncu postaviti pitanja o nekoliko učestalih primjedbi koje su usmjerene Vašem radu unutar kulturne sociologije.

Mnogi autori smatraju da bi trebali “osnažiti” svoj pristup smještajući ga u raspravu s drugim strujama mišljenja. I to je uobičajena tema oko koje se većina kritike Vašeg rada okreće. Koji je Vaš odgovor na toliko često ponavljanu kritiku koja Vas poziva da na jedan ili drugi način upotrijebite druge pristupe?

Jeffrey C. Alexander: Možete razviti distinktivan pristup ili ne. U drugom slučaju, možete biti eklektični i uzeti nešto od jednog ili drugog “sustava” koliko želite. Ja sam izabrao prvi pristup. No, pitam se je li neki dugi suvremeni društveni mislioc ili bar društveno-znanstveni teoretičar, bio toliko sustavno angažiran s “drugim” perspektivama? Otkako sam počeo objavljivati prije dvadeset i pet godina, poduzeo sam podugačka akademska istraživanja i napisao ekstenzivne teorijske radove o većini (ne svima!) glavnih klasičnih i modernih mislilaca, i to ne samo u sociologiji već i u društvenoj misli i socijalnoj filozofiji. Bio sam angažiran u svojevrsnom “habermasovskom” sučeljavanju, gdje sam jasno iznio prirodu svoje kritike i neslaganja te razloge za razvijanje vlastitog pristupa. Malo me smeta kada kritičari kažu da sam “zatvoren” naspram nečega, na primjer, Bourdieua ili birminghamske škole, kulturnih studija ili konfliktne teorije, kada nisu naveli ili razmotrili podugačke dodire koje sam imao s takvim tradicijama. Uglavnom nije, zapravo, praksa originalnih društvenih mislilaca da budu angažirani u detaljnim raspravljajima rada svojih “protivnika”.

Diskrepancija: Neke negativne opaske naglašavaju Vaš nedostatak kritike postojećeg društvenog poretka tako što dovodite svoj analitički realizam do točke normativnog agnosticizma. Vidite li mogućnost inkorporiranja dobronamjernih savjeta koje Vam neki autori, poput Fuyukija Kurasawe, žele dati: “bez obzira govorimo li o objašnjavanju, interpretiranju ili mijenjanju svijeta, jasna i usredotočena analiza i normativno opredjeljenje idu zajedno”?

Jeffrey C. Alexander: Oduvijek sam priznavao normativnu/ideološku dimenziju društvenih znanosti i društvene teorije. Ako se vratite do mog najranijeg objavljenog članka o Parsonsu, u AJS-u (*American Journal of Sociology*), vidjet ćete da je naslovljen “Teorijska i ideologijska kritika” (*Theoretical and Ideological Critique*)! “Teorijska logika u sociologiji” kontinuirano se referirala na ideologijsku dimenziju i, u stvari, moj presupozicijski okvir bio je dizajniran da omogući prostor za normativnu kritiku u sociološkoj teoriji. Prilično je fantastična tvrdnja mojih simpatetičnih kritičara, a još manje onih nesimpatetičnih, da moji radovi nisu kritizirali “postojeći poredak”. Moji najraniji empirijski radovi bili su posvećeni etničkoj i rasnoj dominaciji i načinu na koji su izvjestiteljski mediji stvarali uvjete za demokratsku publiku. U 1980-ima kritizirao sam američka sveučilišta i Reaganovu administraciju, eksplicitno utemeljujući “neofunkcionalizam” na “kritičkom” raskidu s Parsonsovim “mirnim liberalizmom”. U svojim člancima o civilnoj sferi koji su se počeli pojavljivati ranih 1990-ih, otvoreno sam govorio o izobličnjima obećanja modernosti. Nema normativnog agnosticizma u mom radu. Ono čega ima, međutim, jest odbijanje totalizirajućih utopija. Nikad nisam bio uvjeren u anti-kapitalistički diskurz u njegovoj totalizirajućoj formi, ali sam bio privučen, umjesto toga, idejama socijalne demokracije i, kasnije, novim društvenim

pokretima, koje sam u svom radu otvoreno prigrlio i pokušao im dati okvir.

Diskrepancija: Lyn Spillman postavlja zanimljiv argument. Ona tvrdi da Vaš analitički fokus na slučajeve koji su “intenzivni, konfliktni i iznimni”, kojima se bavite u “Značenjima društvenog života”, može kod nekih čitatelja “ostaviti dojam da kulturna sociologija ne uzima u obzir sve one društvene procese koji nisu ritualizirani ili konfliktni ili moralno bremeniti za strukturalniju analizu”, da bi zaključila kako je “programu potrebno osnaživanje testnim slučajevima, ne najboljim slučajevima”. Koji je Vaš odgovor na tu kritiku koja implicira da Vaš pristup funkcionira samo zbog pristranog izbora studija slučajeva.

Jeffrey C. Alexander: “Lyn upozorava na intrigantan problem rutine. Sugerirajući, zapravo, da sam izabrao vrstu “intenzivnih, konfliktnih i iznimnih” slučajeva koji mogu validirati moj strogi program, ona tvrdi da bi kulturno razumijevanje *rutine* društvenog života zahtijevalo “analitička oruđa iznad onih koje nudim u knjizi” (“Značenja društvenog života”, op. prev.). Sasvim sam spreman priznati da nam je potrebno više analitičkih oruđa od onih koja sam predstavio u “Značenjima”. Ali se pitam bi li ta oruđa bila specifična za obično i rutinsko? Društveni svijet ili barem nepregledna mjesta i vremena u njemu, često se mogu činiti objektiviziranima i kao da su bez značenja. Svakako, njegova značenja se uzimaju zdravo za gotovo i ne može im se pristupiti na zahtjev. Međutim, oduvijek mi se činilo da su, na neki način, značenja čak i običnog društvenog života još uvijek tamo negdje. Potrebno je samo zagrepsti površinu i ona će se početi pojavljivati. To je jasna i trajna implikacija eksperimenata loma (*breaching*) Harolda Garfinkela koji su doveli u pitanje svakodnevni red prema kojemu su akteri usvojili “prirodan stav”,

razotkrivajući visoko normativan poredak koji mu se nalazi u podlozi. Kasnije studije Victora Turnera o društvenoj drami demonstrirale su to za makrosociologiju – kako “lomovi” u društvenom poretku razotkrivaju duboke nizove ponekad fragmentiranih, ali uvijek visoko nabijenih značenja o kojima ovisi rutinsko djelovanje institucija.¹ Argument koji iznosim ovdje jest da su visoko nabijena obvezivanja latentna, čak i kad nisu svjesno percipirana. Što može biti rutiniziranije i objektiviziranije od života tržišta? Ipak, mogu li cijene, tržišne odluke ili čak ekonomske organizacije djelovati bez kontinuiranog pozivanja na značenja koja su, iako svjesno nezabilježena, strukturirana dubokim podjelama između svetog i profanog”.² (Ovaj je odgovor, uz dopuštenje

J. C. A., preuzet iz newslettera sekcije za kulturu Američkog sociološkog udruženja (ASA), Vol. 19. No. 2 (zima 2005.) koji je u potpunosti bio posvećen Alexanderovoj knjizi “Značenja društvenog života”, op. prev.)

Mislim da su sugestije Lyn Spillman razumne samo na površini i da su rezultat neuspješnih shvaćanja stvarne prirode binarnog kodiranja i načina na koji je valorizacija nesvjestan proces čija “vruća” obilježja mogu biti zapaljena bilo kada. A što se tiče “pristranosti”, svako je uzorkovanje u znanostima o čovjeku motivirano teorijskim i normativnim interesima. Metode evaluacije, međutim, ostaju ukorijenjene u tradicijama racionalnosti i skepticizma. ■

¹ Vidi, primjerice, Robin Wagner-Pacifici (1986) *The Moro Morality Play: Terrorism as Social Drama*. Chicago: University of Chicago Press i Laura Edles (1998) *Symbol and Ritual in the New Spain*. Cambridge: Cambridge University Press.

² Vidi, primjerice, Zelizer (citirano u prethodnoj bilješci), Roger Friedland i Robert Alford (1991) “Bringing Society Back In: Symbols, Practices, and Institutional Contradictions,” U: Paul Dimaggio i Woody Powell (ur.): *The New Institutionalism in Organizational Analysis*. Chicago: University of Chicago Press. Za empirijsku demonstraciju načina na koji kodovi i narativi djeluju u podlozi i daju energiju rutiniziranim i naoko strateškim konfliktima, vidi Ronald Jacobs (2000) *Race, Media, and the Crisis of Civil Society: From Watts to Rodney King*. Cambridge: Cambridge University Press i Philip Smit (u tisku) *War Genres: The Cultural Politics of Suez, the Gulf War, and the War in Iraq*. Chicago: University of Chicago Press.